

УДК 821.161.2(091) – 3 "18/19"

СЕРГІЙ КРИВЕНКО

(Київ)

СПЕЦИФІКА ДРАМАТИЧНОГО КОНФЛІКТУ П'ЕСИ «МИРАЖ» МИХАЙЛА МОГИЛЯНСЬКОГО

У статті висвітлено специфіку драматичного конфлікту п'єси «Мираж» Михайла Могилянського, що, як і решта творів російською мовою, тривалий час перебували поза увагою літературознавців. Указано культурно-історичні витоки п'єс М. Могилянського, творчо-психологічні чинники, які вплинули на пошуки нових форм художнього самовираження. Окреслено проблемно-тематичні домінанти драматургії, зумовлені громадянською позицією революціонера. Установлено, що рушійною силою драматичного конфлікту п'єси «Мираж» є зовнішні та внутрішні протистояння і взаємосуперечності між героями. Конфлікт передає задушливу психологічну атмосферу доби, розкриває відчуття примарності, непевності, що призводить до втрати дійовими особами зв'язку зі світом, життям.

Ключові слова: Михайло Могилянський, драматургія, проблематика, конфлікт, колізія, ідейно-естетична еволюція.

Ім'я Михайла Могилянського (22.11.1873, Чернігів – 22.03.1942, селище Велика Мурта Красноярського краю), відомого впродовж перших десятиліть ХХ століття літературознавця, критика, публіциста, письменника, перекладача, тривалий час незаслужено замовчувалося та ідеологічно викривлювалося. Його письменницька спадщина й досі залишається маловідомою та недостатньо вивченою сторінкою нашої літератури. Творчий доробок митця складають поетичні, драматичні та прозові твори, праці з літературознавства і критики, писані українською й російською мовами.

Перші літературні спроби М. Могилянського припадають на 90-ті роки ХІХ століття – час навчання в Петербурзькому університеті, куди він вступив 1892 року. Вони виразно позначені суспільно-політичною позицією автора. Крім фахової підготовки юриста, М. Могилянський долучається до політичних осередків, бере активну участь у роботі марксистських гуртків, а в 1897–1899 роках – і в діяльності петербурзького «Союзу боротьби за визволення робітничого класу», пройшовши велику школу революційної діяльності. Дебютні художні твори та критичні праці російською мовою, що побачили світ у петербурзьких виданнях, і досі залишаються недослідженими. Про ранній творчий доробок М. Могилянського донедавна не було відомо. Навіть збірник малої прози письменника «Оповідання» (Могилянський, 1916) був маловідомий літературознавцям і критикам. Енциклопедичні та літературознавчі джерела 20-х – початку 30-х років (Литературная энциклопедия, 1934; Лакиза, 1926) з його художнього доробку називають лише оповідання циклу «Коротше горобиного носа» (1924) та сумнозвісне «Вбивство» (1926). Повернення творчості раннього М. Могилянського в літературний обіг допоможе з'ясувати формування й розвиток творчої індивідуальності письменника, витоки його багатогранної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальна характеристика життєвого і творчого шляху, окремі аспекти проблематики та поетики письменника розглянуто в працях Н. Шумило (1990), С. Кривенка (2013), розгорнуту характеристику наукової діяльності на посаді керівничого Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України наведено в публікації С. Ляшко (2010), низка статей про літературно-критичний, літературознавчий доробок М. Могилянського належить О. Зелік (2017). Рання творчість письменника, зокрема драматургія, згадана побіжно і не була предметом спеціальних досліджень.

Постановка проблеми. Вивчення спадку М. Могилянського-драматурга, зокрема першої п'єси «Мираж» (1901), допоможе з'ясувати ідейно-естетичну еволюцію творчості, встановити художні особливості твору, їхню специфіку.

Мета цієї розвідки – проаналізувати проблематику п'єси «Мираж» М. Могилянського, засоби, що їх використовує автор для розкриття характерів, своєрідність драматичного конфлікту, специфіку фіналу.

Культурно-історичні витоки п'єс М. Могилянського. Після виходу в світ російськомовних поетичних збірок «Три стихотворения в прозе» (1895) та «Стихотворения» (1897), якими М. Могилянський заявив про себе як про письменника-початківця, він продовжує пошуки нових форм художнього самовираження. Звернення до драматургії не було випадковим. Розуміння М. Могилянським драматургії як авангарду літератури, яка покликана насамперед своєчасно відгукуватися на прогресивні ідеї та важливі події сучасності, а також усвідомлення місця театру в житті суспільства, різнобічна природна обдарованість і обізнаність із набутками світової літератури, а крім того, поглиблення трагічного світо-

відчуття, викликане суспільними потрясіннями, стимулювали творчо-психологічний процес. Усе це разом визначило сутність творчих пошуків письменника і на революційному ґрунті здобуло нові імпульси для розвитку.

Тематично-проблемні домінанти драматурга зумовлені передусім його громадянською позицією революціонера-марксиста. Як один із найактивніших учасників тих бурхливих подій, він зазнав кількомісячного ув'язнення в сумнозвісних «Крестах». Ідеологічний досвід письменник активно осмислює в художній творчості. Певно, і драматичні образи «знервованих» недавніх революціонерів, «стомлених» боротьбою та ув'язненням, збагачені особистим досвідом автора, виведені інтроспективно.

Криза революційного руху вразила широкі суспільні кола. Надто ж гірко розчарування зазнала тогочасна інтелігенція. Реалістичне осмислення тодішньої російською драматургією й М. Могилянським зокрема розгорнутого комплексу пекучих проблем було спробою не лише передати загальний стан дійсності, а й намаганням впливати на складну ситуацію, вивести передові маси з морального занепаду. Продуктивну реалізацію цих принципів як художньої мети письменник пов'язував із драматургією, в якій убачав потенції донести до реципієнта свої нові задуми. Спостережена концентрація вагів і вільного вибору, прагнення самоідентифікації, усвідомлення сенсу існування – серцевинні для людини початку ХХ століття, рельєфно відтворені автором. Персонажі п'єси М. Могилянського за соціальним станом – переважно інтелігенція. Звернення до цієї теми в літературній спадщині митця не було епізодом. Розгортання її в наступних писаннях були наслідком природної еволюції письменника. Згодом про свої зацікавлення він повідомляв другові М. Коцюбинському і радив черпати матеріал «для своїх квіток з сучасного життя інтелігенції. Ви так гарно вмієте сполучати сучасне, біжучу конкретність з вічним та глибоким» (Могилянський, 1912). Цим М. Могилянський засвідчував не тільки власні творчі пріоритети, а й указував на постійний дефіцит тематичних шукань із життя інтелігенції в сучасному письменстві, рекомендував заповнити цю прогалину. У публікації «Украинская проблема: О культурном творчестве» (Могилянський, 1916) українське питання автор розглядає як проблему культурного будівництва. М. Могилянський відводить українській інтелігенції провідну роль у розбудові нації, хоча й підкреслює її національну хисткість. Через те видається закономірним, що проблематика п'єси драматурга близька до традиційних для української та російської літератур питань про місце інтелігента в житті, суспільстві. У своїх роздумах письменник детально розглядає насамперед те середовище (революційне, мистецьке, інтелігентне), у якому жив і яке знав досконало.

Проблематика і художня своєрідність п'єси «Мираж». Специфіка драматичного конфлікту. Драма «Мираж» М. Могилянського (авторське датування – липень 1901 р.) привертає увагу насамперед художньо-філософським підтекстом, ускладненістю ідейного змісту, актуальністю зображуваної ситуації, посиленням інтересом до психологічного світу людини. Доволі виразний зміст авторської думки мотивується не лише особливостями індивідуальної свідомості та поетики, а й суспільно-духовним кліматом доби, передбачуваним жорстким цензурним контролем, який вона і пройшла: «Дозволено цензурою. Спб. 22 Мая 1902 года». Зокрема, титульна сторінка драми зафіксувала й дозвіл «к представлению» – «4 Мая 1902 г.». Водночас бачиться, що деякі літературно-естетичні характеристики п'єси продиктовані творчим натхненням, потужним потоком життєвих вражень, інтелектуальною проникливістю.

Розробляючи проблеми інтелігенції, її пошуки покликання, М. Могилянський у п'єсі «Мираж» звернувся до відомого вже тоді в драматургії (зокрема «Чайка» А. Чехова) письменницького життя. Автор порушив філософські, моральні, етичні питання, змалював людину «в невизначеності й непередбачуваності її поведінки» (Колобаєва, 1990), що загалом було типовою проблемою для художників ХХ століття.

Конфлікт у драмі побудовано довкола чотирьох дійових осіб – Дім (Дмитро), Соня, Марія, Іван Сергійович. Серед них складно визначити хоч одного, кому можна було б дати однозначну характеристику. Далеко не однолінійні й не позбавлені актуальності взаємосуперечності між героями становлять ідейно-художній ефект п'єси. Специфікою конфлікту є те, що в ній спостережена єдність зовнішнього і внутрішнього протистоянь. Їхній характер є причинно-наслідковим, оскільки конфлікт зовнішній зумовлений більш значними колізіями внутрішнього плану, породженими цілою низкою проблем, пов'язаних із усвідомленням сенсу буття і свого місця в ньому. Дім і Марія, за деякими натяками автора, – колишні революціонери, що зазнали переслідувань за антиурядову діяльність. Дім повернувся з десятимісячного тюремного ув'язнення та трирічного політичного заслання, Марія – з вимушеної політичної еміграції. Пасивність і легкодухність, байдужість і холодний скептицизм, загострена неврастєнія охопили головного героя. Його образ підказаний не тільки живим середовищем революціонерів, а й значною

мірою рефлексивний. М. Могилянський, судячи з його власних спогадів «В девяностые годы», добре знав обставини самопалення в Петропавловській фортеці відомої революціонерки М. Ветрової, трагічного самогубства С. Костроміна, товариша й соратника з петербурзького «Союзу боротьби за визволення робітничого класу», котрий не витримав ув'язнення, передчасної смерті близького друга, одного з керівників того ж таки «Союзу боротьби», М. Богданова, надто ж – прояви їхнього психічного, внутрішнього стану. Здебільшого передчасна смерть названих осіб ставалася через душевний розлад, нервову хворобу, спричинені ризикованою, напруженою революційною роботою, перебуванням у в'язниці, що вимагали значних фізичних та психоемоційних ресурсів. Аналогічного стану не вдалося уникнути й М. Могилянському. Як свідчив сам, він «увійшов до «Хрестів» душевно надламаним, «із загостреною неврастенією», страждаючи «упертим безсонням...» (Могилянський, 1924).

Неординарний, надзвичайно колоритний індивідуальний характер Марії. Загалом натура сильна, глибока, здатна аналітично мислити, вона схильна до критично-недовірливого сприйняття життя. Життєві перипетії останніх років уплинули і на «бойовий дух» Марії, проте не так похитнули її моральний стан, суспільні ідеали, як загартували і ствердили їх. Тож найскладніші колізії не випадково виникають між цими дійовими особами і є основою конфлікту п'єси. Практично розсудлива, прагматична, життєактивна Марія в діалозі з Дімом на початку першої дії виявляє в нього стан депресії, інспірований комплексом проблем. Передусім це розлад із собою як особистістю й письменником, адже Дім – відомий поет, автор популярної збірки «Алчущие истины». Прикметні із цього погляду й самознання героя: «Чем мрачнее становилось на душе, тем напряженнее хотелось разогнать мрак в людских душах; чем темнее становилось в собственной жизни, тем больше света хотелось внести в чужую. Да, если мои произведения жизнерадостны, то мое настроение обратно пропорционально их настроению...» (Могилянський, 1902). Марія докладає максимуму зусиль, щоб вивести Діма зі стану астенії та апатії, дає відчутти бажання знову бачити його «черной молнии подобным». Для переконливішого відтворення напруженої психологічної ситуації сприйняття героєм прагнень та емпатій Марії, її намагань нав'язати йому революційне пробудження М. Могилянський укладає в уста героїні слова з резонансної на початку століття революційно-романтичної «Песни о Буревеснике» (1901!) М. Горького, з її символічно-бунтарським образом провісника революції. Крім того, нестійкі позиції Діма, а в останній дії твору – і Марії, значною мірою позначаються на їхніх стосунках. Автор наголошує на роздвоєності героїв: ужитися їм один з одним важко, а обійтися один без одного вони не можуть. Герої М. Могилянського в цьому сенсі нагадують персонажів А. Стріндберга, стосунки яких «побудовані на взаємній прив'язаності та взаємному мучительстві, що має стільки ж запеклий, психологічно зламанний, скільки й ігровий характер» (Зингерман, 1979). Аналогічні взаємини між персонажами спостерігаємо і в більшості п'єс В. Винниченка. Конфлікт загострюється ще й тим, що стосунки Діма й Марії виходять далеко за межі піднесено-душевної прив'язаності. Лікар Іван Сергійович та дружина Діма Соня намагаються вберегти від впливу Марії й так уже давно втрачену внутрішню рівновагу Діма. Вони переконані, що той не здолає нових випробувань і потрясінь.

Для поезики п'єси «Мираж» характерним є свідоме послаблення в ній зовнішньої драматичної дії й інтерес до психологічного розвитку ситуації, домінування внутрішнього сюжету, драматизму. Цими рисами вона наближається до зразків нової європейської драми, прагнень М. Метерлінка «спуститися якнайглибше в людську совість і приділити більше місця моральним проблемам» (Аникст, 1988), Г. Гауптмана «звернутися до людської душі» (Аникст, 1988), Б. Шоу – висуванням на перший план драматичного «зіткнення різних поглядів на життя» (Аникст, 1988). Тому для М. Могилянського важливим є зображення позицій персонажів, їхнього внутрішнього світу, рефлексій, утілених за допомогою абстрактних, умовних образів, алегорій, актуалізованих ритмічних повторів тексту, реплік, прийому наповнення пауз, мовчання передчуттями й передвістями.

Найбільша загостреність у п'єсі «Мираж» виникає навколо розмірковувань і дискусій, які стосуються саме важливих моральних та філософських позицій і принципів. Значущим для Марії виявляється чуттєве «умение наслаждаться жизнью», навіть морально нерозбірливе: «[...] чем бы ни давалось наслаждение, лишь бы было настоящее, захватывающее наслаждение, лишь бы была жизнь [...]» (Могилянський, 1902). Цьому ідеалові відповідні й подальші роздуми героїні про сенс життя, вираження яких має дещо піднесений характер: «Я проклинаю, я ненавижу все, что отравляет, разлагает непосредственное наслаждение жизнью: долой рассудок, долой истину, да здравствует жизнь!» (Могилянський, 1902). Дім і Марія дебатують проблеми людини й суспільства, пошуки рівноваги власних інтересів із загаль-

нолюдськими, які вочевидь відбивають тодішні погляди певних кіл, поступово запановують у душах зреволюціонізованої молоді й донині не втратили своєї актуальності. «Но чего алкают? Истины? Истина убивает жизнь и всего чаще алчущие ее – вреднейшие люди... Правды, справедливости, лучшей доли человека? Ах смешны мне все эти мечтатели, думающие благоустройством свинушника создать из животного человека! Духовные вожди человечества? Где они? Кто за ними идет? Прибавь к ним еще жрецов искусства, все более ненужного для людей – и пред тобой пройдут трогательные, но смешные образы современных Дон-Кихотов, борющихся с мельницами своей расстроенной фантазии...» (Могилянський, 1902), – болісно констатує Марія. Змалюючи психологію, світ почуттів і думок того суспільного середовища, яке незабаром мало стати головною активною силою революційних рухів, М. Могилянський торкається також і певних аспектів його моральної самосвідомості. Марія в діалозі з Дімом висловлює сентенції програмного, основоположного характеру для реалізації революційної ідеї, покликані активізувати їхні дії (і Діма зокрема), що, на думку героїні, вкрай необхідне в «життєвих бурях»: «Нужна крепкая совесть! (Пауза, прищурился глаза). У тебя, Дим, совесть мягкая, мягкая как воск, пожалуй, еще мягче... Еще нужно умение крепко спать по ночам, что бы ни происходило днем!» (Могилянський, 1902). Надалі, але в дещо трансформованому вигляді, саме про ці проблеми особистості активно дискутують і роздумують герої В. Винниченка, В. Підмогильного, М. Хвильового, Б. Антоненка-Давидовича. Проте й саму героїню М. Могилянського в останній, третій дії п'єси зборюють сумніви, презентовані автором у формі внутрішнього монологу, який підкреслює її душевне занепокоєння, непослідовність: «Крепкая совесть, крепкая совесть! О, если бы не было этих ужасных сомнений, колебаний, этого страха, – я... я имела бы крепкую совесть... Нужно ведь желать иметь ее, а я не знаю, не лучше ли от всего отказаться?..» (Могилянський, 1902). Марія визнає, що їй бракує міцної совісті, однак відразу зауважує і про відсутність міцної безсовісності. Усі її оптимістичні сподівання, – на радість життя, знову побачити Діма «черной молнии подобным» та внутрішній комфорт – виявляються тим, що констатував ліричний герой Діминої поетичної збірки «Алчущие истины»: «Мираж, мираж, мираж!»

Над названими проблемами роздумує й Іван Сергійович, щоправда, з інших позицій. Спокійний, урівноважений, ригористичний, він пильнує Діма від загострення психічної хвороби, внутрішньої дисгармонії, докладає немало зусиль, аби застерегти посилення розладу, надто ж – від впливу Марії. Якраз полеміка між цими персонажами надає п'єсі нової динаміки. Тверезому реалізові його мислення неприйнятні близькі до ідеалістичних пориви Марії та Діма. Заперечення Івана Сергійовича викликають пошуки останнім гострих відчуттів «інтенсивного життя», за кілька миттєвостей якого той ладен віддати роки животіння. Критикує він також схильність Діма підноситися над «людьми толпы», ставати «по ту сторону добра и зла» (Могилянський, 1902). Антитезою до міркувань Івана Сергійовича про відсутність претензій (оскільки він, мовляв, – людина життя, а претензії заважають жити) є принцип «переоцінки всіх цінностей», з якого виходять Марія й Дім. Тому-то Іван Сергійович і скаржитися, наскільки важко мати пацієнтами не людей, а «надлюдей». Він намагається довести абсурдність їхньої нігілістичної логіки. У п'єсі «Мираж» (як і в інших драматичних творах М. Могилянського) відчутний вплив ідей філософії Ф. Ніцше, часом аж до прямих текстових запозичень, що було загалом непоодиноким явищем у літературі рубежу XIX–XX століть і спостережене, зокрема, в ранній творчості О. Кобилянської («Людина», «Царівна»).

М. Могилянський розгортає деякі аспекти життя, настрою, психології революціонерів, які побували на засланні. Дім, опинившись у цьому середовищі, стикається з товариством, котре вже навіть на підставі зовнішніх ознак називає «сектою своїх». Непомірна вузькість і тупість, убозтво цих людей надзвичайно його вразили, стали поштовхом до радикального з ними розмежування. Водночас обурюють і лякають героя такі прояви «секти своїх», як нетерпимість, біснуватість. Особливо ж – чинність права мати на все «обязательный категорический императив, обязательный шаблон» (Могилянський, 1902), які є не що інше, як деформований вияв апріорного морального закону, запровадженого І. Кантом «для позначення безумовного веління моральної свідомості будувати свою поведінку» (Філософський словник, 1986). У цьому драматург найрельєфніше відобразив жорстокі реалії зародження загрозливих проявів антигуманної моралі у стані носіїв революційних ідей. Відзначене М. Могилянським набирало характеру застереження проти небезпеки ідейного фанатизму. Найповніше окреслений комплекс проблем розробляється у п'єсах В. Винниченка «Дизгармонія» (1906), «Великий Молох» (1907), «Шаблі життя» (1907), а значно пізніше, – коли навчч постануть трагічні наслідки революції й квінтесенція цих ідей стане підвалиною соціалістичного способу життя, – у творах М. Хвильового «Я (Романтика)», «Санаторійна зона», Б. Антоненка-Давидовича «Смерть».

Привертає увагу незвичний художній прийом, до якого вдається письменник: друга дія п'єси починається з того, що героїня твору, Софія, зачитує уривок із драми «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана. Примітно, що рецепція творчості німецького письменника була в М. Могилянського не тільки на рівні безпосередніх читацьких вражень, сюжетно-композиційних та текстових запозичень, а й зреалізувалася синхронними в часі літературно-критичними нарисами «Потонувший колокол», сказка-драма Г. Гауптмана» (1898) та «Несколько слов о Гауптмане» (1901). Зачитаний фрагмент, – на що акцентує й авторська ремарка, – так само належить до початку другої дії цієї драми. Уважаємо це не випадковим збігом. Значені епізоди мають і деякі типологічні аналогії проблемно-змістового порядку. У них додаємо спільні для обох творів узагальнення: зображення гнітючої, задушливої атмосфери, нездійсненності надій і прагнень персонажів, моторошне передчуття трагічної розв'язки. Здійснюване у п'єсі прочитання дійовою особою уривка із драми німецького класика є не тільки алюзією, воно має функційне навантаження. Названа декламація орієнтована на сприймання цієї дії конкретною особою – Дімом. Діалог останнього із Соною на початку другої дії, коли вона читає п'єсу Г. Гауптмана, доводить факт відтворення драматургом посилення суспільних колізій епохи, внутрішньої напруги, душевної розшарпаності й виснаженості головного героя.

Психологічний портрет Соні відчутно різниться від Маріїного. М. Могилянський виводить надзвичайно багатий внутрішній світ цієї героїні. З усіх персонажів п'єси саме вона найменше залучена до діалогів, з мінімумом словникового арсеналу, зате з високим рівнем пристрасті. І це забезпечує повноту її образу, цілісність, істотність. Варто констатувати, що домінантним засобом для характеристики сукупності стійких індивідуальних особливостей Софії є висловлювання Діма, нерідко піднесені, а також її власні репліки. Натура саможертвна, самовіддана, вона свідомо стає «ангелом охоронцем» політичного засланця – одружується, щоб супроводжувати його в місцях відбування покарання. Ретроспективні самозізнання Діма про від'їзд на північ в «состоянии такой глубокой апатии, такого холодного равнодушия ко всему на свете, что не будь со мною такого преданого друга, такой самоотверженной, любящей души, я не знаю, что было бы со мною!..» (Могилянський, 1902) – лише підкреслюють значущість для головного героя Соїного вибору. Обом їм через тотальний розрив Діма із «сектою своїх» довелося знати з їхнього боку значного психологічного пресингу. З погляду соціальної активності Софія слабша й ніби молодієвіша за Марію. Переважно підкорено-пасивний, можливо, надміру пластичний прояв її індивідуальності доволі контрастує з динамічними властивостями особистості останньої. Проте брак психодинамічних якостей Соні достатньо компенсується багатством її чеснот. Подальший хід подій редукує амбівалентність Діма та виявляє його схилення до емоційно концентрованої Марії. Украй загострює стосунки й так внутрішньо здисгармонізованого Діма поява щирої прихильниці (за її власною кваліфікацією) його поетичного таланту – героїні без імені, яка відрекла себе лише назвиськом «Незнайома». Прикметна надзвичайна напористість цієї дещо символічної дійової особи у своєму намірі дізнатись, що ж хотів висловити її кумир своїм похмурим персонажем, котрий тільки для того й з'являється, щоб сказати: «Мираж, мираж, мираж!» Чи не висміює він, часом, поширений у ті часи тип скептика, для якого все – міраж? Очевидно, що це лише поверхове, певно – і спрощене трактування психологічних мотивацій поведінки персонажа та й ідеологічних запитів доби. Насправді ж драматург дошукується чинників «міражного» світовідчуття, поширеного на початку ХХ століття. Автор п'єси не випадково настійно актуалізує вираз «мираж, мираж, мираж», який зринає в романтизованих пасажах Дмитра та іронічно забарвлених репліках Марії, поступово набуває символічного звучання, оскільки більшість персонажів твору, за кожним з яких можна побачити складну внутрішню драму, опиняється перед «міражем» – оманливою, примарною життєвою перспективою. Крах ілюзій та низка нерозв'язних проблем жорстокої дійсності, неспроможність здолати колізії внутрішнього плану змушують героїв шукати виходу зі становища, а натуру романтика-максималіста Діма – порвати нитку життя. Щодо цього спостерігаємо деяку подібність доль персонажа п'єси М. Могилянського «Мираж» та героя драми А. Чехова «Чайка», письменника Костянтина Треплева, «чий мрії відходять від дійсності, від життя» (Чехов, 1960), а образ також зафарбовується смертю. Проте бачиться певний перегук твору М. Могилянського й з іншою, синхронною в часі, п'єсою відомого російського письменника «Три сестри» (1901), у якій усі надії й сподівання героїнь, трьох сестер, на краще майбутнє пов'язані із мрією про переїзд до Москви. Тому триразове сумне повторення головної героїні – Ірини наприкінці другої дії: «В Москву! В Москву! В Москву!» – найточніше виражає прагнення сестер порвати із провінційним життям, атмосферою від-

сталості й аморфності. І якщо для героїні А. Чехова поїздка до Москви – символ нового життя, символ розриву з минулим, то потрійне образне твердження «Мираж, мираж, мираж!» персонажа М. Могилянського означає втрату людиною гармонії, особистої та громадської, примарність вимріяного, нездійсненності прагнень, стає символом багатьох розчарувань. Характерний пафос є відображенням поширеного в тогочасній літературі скепсису людини доби модерну.

Висновки. П'єса «Мираж» М. Могилянського російською мовою є цікавою сторінкою творчої біографії багатогранного митця, котрий услід за першими поетичними спробами невтомно продовжував пошуки художнього самовираження творчої індивідуальності. Дослідження п'єси має безперечне значення для системного цілісного вивчення творчого доробку, встановлення духовної і творчої еволюції письменника, що отримала новий потужний імпульс для реалізації у нових проблемно-тематичних і родово-жанрових вимірах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аникст А. Теория драмы на Западе во второй половине XIX века / А. Аникст. – Москва : Наука, 1988. – 312 с.
- Зелік О. Літературознавчі погляди Михайла Могилянського і неокласиків: зіставний аспект / О. Зелік // Філологічні трактати. – 2017. – Т. 9. – № 2. – С. 142–150.
- Зингерман Б. Очерки истории драмы 20 века / Б. Зингерман. – Москва : Наука, 1979. – 392 с.
- Кант Иммануїл // Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2 вид., перероб. і доп. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
- Колобаева Л. Концепция личности в русской литературе рубежа XIX–XX вв. / Л. Колобаева. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 336 с.
- Кривенко С. Михайло Могилянський / С. Кривенко // Історія української літератури : XX – початок XXI століття : у 3 т. : навч. посіб. / за ред. проф. В. І. Кузьменка. – Київ : Академвидав, 2013. – Т. 1. – С. 148–160.
- Лакиза І. Про філософію одного «Вбивства» / І. Лакиза // Пролетарська правда. – 1926. – 18 лип.
- Ляшко С. М. Керівничий Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України М. М. Могилянський: досвід просопографічного дослідження / С. М. Ляшко // Українська біографістика : зб. наук. праць. – 2010. – № 6. – С. 136–179.
- Могилянський М. В девяностые годы / М. Могилянський // Былое. – 1924. – № 24. – С. 96–139.
- Могилянський М. Лист до М. Коцюбинського від 1 квітня 1912 року / М. Могилянський // Чернігівський літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського. № 1615. А–2098.
- Могилянський М. Мираж : драма в 3 д. / М. Могилянський. – Санкт-Петербург : Типогр. А. Е. Коллинского, 1902. – 88 с.
- Могилянський М. Украинская проблема: О культурном творчестве / М. Могилянський. – Петроград, 1916. – 23 с.
- Могилянський Михайл // Літературна енциклопедія. – Москва : Сов. енциклопедія, 1934. – Т. 7. – С. 407.
- Чехов А. Собрание починений : в 12 т. / А. Чехов. – Москва : Гослитиздат, 1960. – Т. 1. – 583 с.
- Шумило Н. Михайло Могилянський / Н. Шумило // Літературна панорама. 1990 : збірник / редкол. : В. Г. Дончик (голова) та ін. – Київ : Дніпро, 1986. – Вип. 5 : 1990 / упоряд. С. С. Гречанюк. – 299 с.

SERHII KRYVENKO

SPECIFIC FEATURES OF DRAMATIC CONFLICT IN THE PLAY THE MIRAGE BY MYKHAILO MOHYLIANSKYI

The article reflects specific features of dramatic conflict in the play “The Mirage” by Mykhailo Mohylianskyi. He was a literary critic, essayist, as well as a writer and a famous translator for his works within first decades of XX century. Nevertheless, for many years his energetic and creative activity was falsely suppressed and distorted because of ideological views. His legacy as a writer remains terra incognita for us. The author has created poetic, dramatic and prose works, writings in theory and history of literature and the critics in Ukrainian and Russian. M. Mohylianskyi tried his hand in literature in the 90s of XIX century. His works were red-flagged with author’s position as a revolutionary and Marxist. His debut writings, in particular, the plays in Russian, do not draw enough attention of the literature scholars.

The article indicates cultural and historical origins of the plays by M. Mohylianskyi as well as creative and psychological factors which made the author search for new ways of artistic expression. The factors which influenced the author’s new creative boost were as following: he perceived the dramatic art as forefront of the literature which highlights progressive ideas and important present day events, his diversified talents and knowledge of the world literature were more than helpful, he deepened the tragic outlook stipulated by the civil unrest.

We pinpointed issue-related dominant ideas of the dramatic art. Using his ideology experience the author gave meaning to it in his works. Dramatic characters of “anxious” ex-revolutionaries who had “overdosed” on the struggle and imprisonment are enriched with author’s personal experience and shaped introspectively. Crisis among participants of the revolutionary movement and bitter disappointment of intellectual (middle) class of that time were expressed in the plays by M. Mohylianskyi. He depicted multiple and burning issues which was an attempt to convey general condition of reality, attempts to influence uneasy situation of moral decay. The author graphically portrays hesitation and freedom of choice, will to self-identification, realization of reason for existence in his play “The Mirage”. We specify the nature of dramatic conflict which propulsion is external and internal clash and conflicts among the characters. The conflict shows suffocative and psychological atmosphere of that time, reveals sense of delusiveness, uncertainty, being divorced from reality which makes characters lose touch with reality and their lives.

Research of the play “The Mirage” by M. Mohylianskyi considerably matters to study his works all-around, pinpoint the author’s spiritual and creative development which gained powerful boost to realize new issue-related and class-descriptive aspects.

Key words: Mykhailo Mohylianskyi, dramatic arts, problematics, conflict, collision, ideological and artistic development.

REFERENCES

- Anikst, A. (1988). *Teorija dramy na Zapade vo vtoroj polovine XIX veka* [Theory of drama in the West in the second half of the nineteenth century]. Moskva: Nauka [in Russian].
- Chekhov, A. (1960). *Sobranie sochinenij* : v 12 t. [Collected Works: in 12 volumes] (Vol. 1). Moskva: Goslitizdat [in Russian].
- Kant Immanuel [Kant Immanuel]. (1986). In V. I. *Shynkaruk Filozofskyi slovnyk* [Philosophic dictionary]. (2nd ed.). Kyiv : Holov. red. URE [in Ukrainian].
- Kolobaeva, L. (1990). *Koncepcija lichnosti v russkoj literature rubezha XIX – XX vv.* [The concept of personality in Russian literature of the turn of the XIX – XX centuries]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta [in Russian].
- Kryvenko, S. (2013). Mykhailo Mohylianskyi [Mykhailo Mohyliansky]. In V. I. Kuzmenko (ed.) *Istoriia ukrainskoj literatury XX – pochatok XXI stolittia* [History of the Ukrainian literature of the XX century – the beginning of the XXI century] (Vol. 1), (pp. 148–160). Kyiv: Academvidav [in Ukrainian].
- Lakyza, I. (1926). Pro filosofiiu odnoho «Vbyvstva» [About the philosophy of one «Murder»]. *Proletarska pravda* [Proletarska true], 18 linden. [in Ukrainian].
- Liashko, S. M. (2010). Kerivnychy Postiinoi komisii dlia skladannia biohrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy M. M. Mohylianskyi: dosvid prosopohrafichnoho doslidzhennia [The head of the Standing Committee for the compilation of the biographical dictionary of the leaders of Ukraine M. M. Mohyliansky: the experience of the prosopographic research]. *Ukrainska biohrafistyka* [Ukrainian biographies], 6, 136–179 [in Ukrainian].
- Mohiljanskij Mihail [Mohyliansky Mykhail]. (1934). In *Literaturnaja jenciklopedija* [Literary Encyclopedia] (Vol. 7), (p. 407). Moskva: Sovetskaja jenciklopedija [in Russian].
- Mohyliansky, M. (1912). Lyst do M. Kotsiubynskoho vid 1 kvitnia 1912 roku [Letter to M. Kotsyubinsky from April 1, 1912]. In *Chernihivskiy literaturno-memorialnyi muzei M. M. Kotsiubynskoho* [Chernigov Literary and Memorial Museum of M. Kotsyubynskyi], № 1615, A–2098 [in Ukrainian].
- Mohylianskyi, M. (1902). *Mirazh: drama v 3 dejstvovijah* [Mirage: drama in 3 acts]. Sankt-Peterburg: Tipografija A. E. Kollinskogo [in Russian].
- Mohylianskyi, M. (1916). *Ukrainskaja problema: O kulturnom tvorcestve* [Ukrainian problem: On Cultural Creativity]. Petrograd [in Russian].
- Mohylianskyi, M. (1924). V devjanostye gody [In the nineties]. *Byloe* [Past], 24, 96–139. [in Russian].
- Shumylo, N. (1990). Mykhailo Mohylianskyi [Mykhailo Mohyliansky]. In *Literaturna panorama* [Literary panorama], 5. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Zelik, O. (2017). Literaturoznavchi pohliady Mykhaila Mohylianskooho i neoklasykiv: zistavnyi aspekt [The literary views of Mykhailo Mohylianskyi and kyiv neoclassical writers: a comparative aspect]. *Filolohichni traktaty* [Philological treatises], 9, 2, 142–150 [in Ukrainian].
- Zingerman, B. (1979). *Ocherki istorii dramy 20 veka* [Essays on the history of drama of the 20th century]. Moskva: Nauka [in Russian].

Одержано 4.04.2018 р.